

Nr 9.

Ankom till riksdagens kansli den 3 maj 1932 kl. 12 m.

Andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av väckt motion angående anordnande av försöksgårdar för prövning av viss typ utav organisation av jordbruk.

I en inom andra kammaren väckt och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 407, har herr *Vahlstedt* hemställt, att riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att det täcktes Kungl. Maj:t att närmare låta utreda i motionen framlagda spörsmål samt för riksdagen framlägga ett förslag i ämnet. Härvid åsyftar motionären anordnandet av försöksgårdar för utrönande av den lämpligaste organisationsformen för jordbruksdrift. Motionären, som för egen del utgår ifrån, att småbruket är en mindre lämplig driftsform, förordar att i varje län skulle anordnas ett större och ett mindre försöksjordbruk. Staten borde vara helt förläggare för företagen samt den som tillsatte föreståndare. Då föreståndaren borde självständigt leda företaget och därtill bevaka statens intresse i detsamma, syntes denne böra åtnjuta fast lön. Arbetarna i företaget borde erhålla lön efter företagets avkastning. Som förskott skulle utbetalas en lön, som låge något under den, som vore gängse vid enskilt jordbruk. Genom en dylik anordning befriades föreståndaren från begäret att uppvisa större vinster än de verkliga. Och arbetarna finge ett starkt intresse av intensitet i arbetet och att företaget sköttes väl. Denna omständighet komme självfallet att förhindra en dålig skötsel av företaget från föreståndarens sida. Företagen syntes böra lyda närmast under hushållningssällskapen. Småjordbruken borde innehålla 8 och storbruken minst 150 hektar.

Motionen.

Beträffande motiveringen för det sålunda framförda förslaget får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttranden över motionen av *lantbruksstyrelsen* och *domänstyrelsen*, varjämte *Sveriges allmänna lantbrukssällskap* beretts tillfälle att yttra sig över densamma. Till lanbruksstyrelsens yttrande i ärendet hava fogats till styrelsen inkomna utlåtanden från samtliga *hushållningssällskaps förvaltningsutskott* med undantag av förvaltningsutskottet hos Gävleborgs läns hushållningssällskap. Domänstyrelsen har för sin del inför-

Yttranden.

skaffat yttranden från åtskilliga *domänintendenter* och *länsstyrelser*, vilka yttranden likaledes tillställts utskottet.

Hushållningssällskaps förvaltningsutskott.

Hushållningssällskapens förvaltningsutskott hava på ett undantag när avstyrkt det i motionen framförda förslaget. Endast Gotlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott har i viss mån tillstyrkt motionen, i det utskottet uttalat, att det kunde vara av visst intresse att få utrönt såväl den föreslagna driftsformens praktiska användbarhet som jordbrukets räntabilitet, varför något enstaka försök i föreslagen riktning kunde vara av betydelse. Däremot avstyrker utskottet bestämt såväl försök i den av motionären föreslagna omfattningen som att ifrågavarande företag skulle komma att lyda under hushållningssällskapen.

Övriga hushållningssällskaps förvaltningsutskott hava helt avstyrkt motionen. Från flera håll gendrives motionärens uppfattning, att småbruket såsom produktionsform skulle vara underlägset storbruket. Inom stora delar av vårt land med i allmänhet synnerligen söndersplittrad åkerjord vore tvärtom småbruket den naturliga och enda möjliga driftsformen. Vid småbruket förefunnes större möjligheter för att vid sidan ekonomiskt bedriva en del av jordbrukets binärningar, produkterna kunde i allmänhet tillvaratagas utan nämnbärdade skador, produkter av mera ringa slag och värde kunde lättare tillvaratagas och utnyttjas, varjämte intresset för arbetets ordnande och utförande i regel bleve större hos den enskilde arbetaren vid det mindre jordbruket. Under nödtider hade det mindre jordbruket större möjligheter att krångla sig igenom svårigheterna än det större jordbruket, beroende på att det förra kunde bättre anpassa sina produktionskostnader efter de minskade inkomsterna. Detta skedde genom att automatiskt lönen för eget och familjens arbete sänktes, och denna de mänskliga behovens anpassningsförmåga efter tillgångarna vore en utomordentlig styrka för de mindre jordbruken. Så länge möjlighet funnes att hålla ihop det hela, funnes dock tillgång till den låga timlön, vari motionären såge småbrukets nackdel, men vilken i varje fall vore värdefullare än en högre timlön men inget arbete. Slutligen borde det mindre jordbrukets betydelse ur sociala och samhälleliga synpunkter icke underskattas. De orsaker, som föranlett staten att särskilt uppmuntra småbruket, hade näppeligen varit av teknisk eller ekonomisk natur, utan härvid hade framför allt sociala hänsyn varit avgörande.

Av förvaltningsutskotten hos de fyra nordligaste länens hushållningssällskap har framhållits, att frågan där saknade praktisk betydelse, enär tillgången på jord för storbruk vore ingen eller ytterst begränsad. I detta sammanhang bör måhända omnämnas, att Norrbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott anför, att den långt drivna sönderstyckningen av jorden i så små jordbruk, att dess innehavare icke ens kunde anses besutna, visat sig utgöra en stor fara icke blott för jordbrukarna själva utan även för samhället, därigenom att dessa jordbrukare bleve beroende av extra förtjänster.

Då dess förtjänster sinade, nödgades samhället ofta nog träda hjälpande emellan, vilket i hög grad verkade demoraliserande.

Vad själva det i motionen framförda förslaget angår, så har den föreslagna undersökningsmetoden underkänts i ett stort antal yttranden. Det har sålunda bland annat framhållits, *att* undersökningsmaterialet bleve allt för litet, så att undersökningen närmast bleve ett mått på respektive driftsledares duglighet; *att* — med hänsyn till den mångfald olika faktorer, som spelade in vid anordnandet av de föreslagna försöksgårdarna och genomförandet av försöken — ett så stort antal gårdar borde ifrågakomma, att det ej låte sig ekonomiskt göra att fullfölja uppslaget; *att* det ena försöksobjektet, storbruk, skulle komma att skötas på ett sätt, som ungefär motsvarade verkligheten, vilket icke skulle bli fallet beträffande småbruk, varför ett eventuellt försöksresultat icke kunde giva rätt svar på det spörsmål, som motionären avsåge att få utrett; *samt att* det torde vara mycket tveivelaktigt, huruvida de ifrågasatta försöksjordbruken skulle lämna några praktiskt vägledande resultat, då frågan om produktionskostnadsberäkningar lämnats ur räkningen. I flera yttranden har uttalats, att man med hänsyn till den rådande krisen på jordbruksnäringens område kunde utgå ifrån, att arbetarna-delägarna i försöksjordbruken icke skulle kunna erhålla ens småbrukarens ringa timpenning, även om en mycket ringa förräntning av i jordbruket och driften nedlagt kapital ifrågasattes. Vidare har anförts, att man med sannolikhet kunde förutsätta, att ett storjordbruk, skött av de anställda arbetarna gemensamt, skulle giva anledning till friktioner och slitningar av olika slag och därför vara en i och för sig mindre tilltalande form av jordbruksdrift. De lätt uppkommande brytningarna mellan föreståndarna och arbetarna kunde även befaras inverka skadligt på skötseln och avkomsten av jordbruken. Det har även påpekats, att jordbruk av det slag och förmodligen i det syfte, som nu ifrågasattes, redan vid olika tillfällen på enskilt initiativ organiserats, men resultatet hade icke blivit det önskade. De föreslagna försöksgårdarna betecknas från Västmanlands län som experiment, vilkas misslyckande med säkerhet kan förutses, och från Västerbottens län uttalas, att det enda fullt vissa resultatet av en undersökning av föreslagen beskaffenhet vore, att den bleve för staten synnerligen dyrbar.

Enligt flera sällskaps mening torde de vid enskilda jordbruk nu pågående räntabilitetsundersökningarna, som utföras under lantbruksstyrelsens ledning, på ett billigare och ändamålsenligare sätt lämna upplysningar av värde för bedömande av den ena eller andra produktionsformens lämplighet för jordbruksförhållandena inom olika landsdelar.

Lantbruksstyrelsen har för sin del anført, att den föreslagna undersökningen måste ställa sig synnerligen dyrbar för statsverket. Att tillhandahålla ett stort antal statsegendomar för en försöksdrift, om vilken man redan på förhand med tämligen stor säkerhet kunde förutsäga, att den komme att ställa sig ekonomiskt ogynnsam, framför allt under rådande depressionstider, funne

Lantbruksstyrelsen.

styrelsen icke tillrådligt. Några mera värdefulla resultat av den ifrågasatta försöksdriften kunde icke heller förväntas, då inga skäl torde kunna anföras, som talade för att kollektivt ordnade, större jordbruk skulle i vårt land lämna mera gynnsamma resultat än andra. Snarare torde man kunna förvänta, att frånvaron av enskilt intresse från ledningens sida komme att medföra ett motsatt resultat. De undersökningar angående de ekonomiska resultaten av olika jordbruk, som årligen företoges genom sammanställande av räkenskapsresultat på statens bekostnad av direktör L. Nanneson, syntes utgöra ett bättre material för bedömande av lämpligheten ur ekonomisk synpunkt av jordbruk av olika storlek. — Det syntes styrelsen, som om kollektiv jordbruksdrift knappast skulle lämpa sig för svenska förhållanden. En förutsättning för en framgångsrik sådan drift måste nämligen vara, att de i driften deltagande befunne sig i sådan ekonomisk ställning, att de kunde bära de dåliga år, som ofta inträffade och varunder jordbrukets drift medförde mer eller mindre betydande underskott och ersättningen för arbetet bleve ringa, sedan andra kostnader täckts. Jordbruksarbetare i sådan ekonomisk ställning torde hellre söka sin utkomst på ett mindre jordbruk, där han vore sin egen. — Med hänsyn till de ekonomiska konsekvenser, en utredning enligt motionärens förslag måste få, och den ringa betydelse, den enligt styrelsens förmenande kunde äga för svenskt jordbruk, funne sig styrelsen icke böra tillstyrka motionen.

Domänintendenter.

Domänintendenten i Kalmar län anser motionärens tanke i viss mån värd beaktande. Men statens förläggarskap borde inskränkas till upplåtandet för den föreslagna försöksdriften av 2 å 3 lämpliga och medelgoda gårdar i varje län mot en mycket låg ränta å taxeringsvärdet och mot av- och tillträde enligt laga syn. Försöket borde endast avse större jordbruk, enär innehavaren av ett 8 hektars jordbruk redan vore tillräckligt intresserad i det ekonomiska resultatet. Även domänintendenten i Örebro län har ansett det kunna vara av viss nytta att anordna försöksgårdar för större jordbruk, förslagsvis två i Götaland och två i Svealand.

Domänintendenten i Malmöhus län har — utan annat uttalande än att förslaget syntes syfta mot en ny och ännu oklar typ av försöksverksamhet, där man skulle avstå från produktionsberäkningar, men människorna experimentera sig fram till nya erfarenheter — ansett, att tillräckligt antal egendomar kunde ställas till förfogande inom länet, om staten vore villig att betala kostnaderna. Men i så fall borde egendomarna utmönstras från domänverkets förvaltning och i stället ledas av annan statlig försöksverksamhet.

Övriga domänintendenter, som yttrat sig i ärendet, nämligen domänintendenterna i Stockholms, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kristianstads, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs och Västmanlands län, hava avstyrkt den föreslagna försöksverksamheten under åberopande av i hudsak enahanda skäl, som de av hushållningssällskapen anförda. Därutöver

må nämnas, att domänintendenten i Hallands län ansett, att försök i föreslagen riktning skulle vara dömda att misslyckas på grund av svenska jordbruksförhållanden och kynnet hos den svenska jordens brukare, varför användande av kronans egendomar och investering av statsmedel i de åsyftade försöksgårdarna med visshet skulle medföra förlust av kapitalet och ett försämrande av egendomarna till ingen som helst nytta. I ett par yttranden har särskilt framhållits, att den svenska bondens kynne vore sådant, att han helst ville vara herre på sin egen gård och svårigen låte sig inrangeras som legodräng under en statlig tjänsteman.

Samtliga länsstyrelser, som yttrat sig över motionen, nämligen länsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs och Västmanlands län, hava avstyrkt motionen på skäl, som i det föregående redan blivit återgivna.

Länsstyrelser.

Under åberopande av vad som anförts i de avstyrkande yttranden, som avgivits av domänintendenter och länsstyrelser, hemställer domänstyrelsen, att motionen icke måtte till någon åtgärd föranleda. Samtidigt meddelar styrelsen, att kronoegendomar, lämpade för ändamålet, väl torde kunna uppbringas, därest försök i den i motionen angivna riktningen dock anses böra göras. I så fall borde emellertid de utvalda egendomarna utmönstras från domänverkets förvaltning och i stället ledas av annan statlig försöksverksamhet.

Domänstyrelsen.

Sveriges allmänna lantbrukssällskap understryker till att börja med betydelsen av att frågan om den under olika förhållanden lämpligaste organisationsformen av jordbruk, däri även inräknat lämpligheten av storbruk eller småbruk, vederbörligen beaktas och undersökes. Icke minst med hänsyn till de av statsmakterna företagna åtgärderna för befrämjande av småbruksbildning och de betydande kostnader dessa åtgärder medförde, syntes det vara önskvärt att frågan om småbrukets bärighet och småbrukarnas arbetsinkomster närmare undersöktes. Statsmakterna hade även beaktat sistnämnda önskemål och anslagit medel såväl för underlättande av ordnad bokföring vid s. k. egnahemsjordbruk som för utförandet av på räkenskapsresultat grundade undersökningar över dessa jordbruks bärighet. Under innevarande år kunde man förvänta erhålla de första resultaten av dessa undersökningar. I den av lantbruksstyrelsen utgivna serien "Räkenskapsresultat från svenska jordbruk" föreläge dessutom redan ett ganska omfattande undersökningsmaterial, belysande även för småbrukets bärighet och storleken av de arbetsinkomster, som dessa jordbruk beredde sina innehavare. Av dessa undersökningar frånginge även, att den av småbrukaren intjänade arbetsinkomsten i medeltal avsevärt understeg de avtalsbestämda arbetslönerna för jordbrukets lejda arbetare, vilket förhållande dock i första rummet sammanhänge med att sistnämnda arbetslöner för närvarande

Sveriges allmänna lantbrukssällskap.

låge avsevärt över, vad jordbruket med bibehållen räntabilitet kunde betala. — Det funnes sålunda redan nu och kunde ytterligare förväntas ett omfattande undersökningsmaterial för belysande av de i motionen berörda spörsmålen. Angående den av motionären föreslagna metoden för undersökningens utförande ville sällskapet blott erinra om svårigheterna att på grundval av ett begränsat antal av staten drivna försöksgårdar få fram resultat av större allmängiltighet, enär lämpligheten av storbruk resp. småbruk vore i hög grad beroende av en mängd lokala förhållanden, jordmån, jordens arrondering, avsättningsförhållanden o. s. v., varjämte resultaten i varje särskilt fall i stor utsträckning påverkades av vederbörande driftsledares personliga duglighet och anpassningsförmåga. Vid ett mera begränsat antal försöksgårdar mötte det hart när oöverstigliga svårigheter att borteliminera alla de "försöksfel", som kunde vara beroende av dylika å olika försöksgårdar skiftande förutsättningar. Sällskapet ansåge därför, att den av motionären föreslagna metoden för ifrågavarande undersökningar icke borde komma till användning.

Utskottet.

Av den ovan lämnade redogörelsen framgår, att den föreliggande motionen praktiskt taget utan undantag avstyrkts av det stora antal sakkunniga myndigheter, som yttrat sig i frågan.

För egen del vill utskottet endast understryka vad som framhållits av bland andra Sveriges allmänna lantbrukssällskap, nämligen att det torde vara omöjligt att på det sätt, som motionären tänkt sig, utvinna undersökningsresultat, som skulle kunna tillmätas någon som helst allmängiltighet. Då den föreslagna anordningen vid sådant förhållande enligt utskottets mening måste betecknas såsom i och för sig olämplig för det ändamål, den skulle avse, har utskottet ansett sig sakna anledning att närmare ingå på övriga i samband med motionen stående spörsmål.

Utskottet hemställer,

att förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 29 april 1932.

På utskottets vägnar:

O. E. SANDBERG.

Närvarande: herrar *Lindberg**, *Sandberg*, *Nordkvist*, *Waldem*, *Ahl*, *Olsson** i Österbo, *Ericsson* i Sörsjön, *Wittberg*, *Näslund* och *Edberg*.

* Ej närvarande vid justeringen.

Reservationer: .

1) av herr *Edberg*, som anfört:

Det i motionen framförda förslaget förtjänar enligt min mening beaktande, då det skulle vara av intresse att få de frågor närmare klarlagda, som i motionen beröras.

Ett mindre antal försöksgårdar i södra och mellersta Sverige torde utan större olägenhet kunna anordnas, varvid borde tillses att de bleve förlagda på platser, som i fråga om såväl jordmån som läge vore representativa för ett större område. Det torde emellertid vara nödvändigt, att försöksdriften ordnas på ett sådant sätt, att icke blott den lämpligaste organisationsformen för jordbruksdrift kan bliva föremål för undersökning utan även och framförallt jordbruksdriftens räntabilitet. Ehuru något formellt yrkande härom icke gjorts i motionen, torde förslaget dock få anses innefatta även denna sida av spörsmålet, då det icke torde vara möjligt att utröna den lämpligaste driftsformen för jordbruk utan ingående undersökning av räntabiliteten för de olika storleksklasserna, vilka undersökningar måste grundas på detaljerade produktionskostnadsberäkningar.

Även om liknande undersökningar kunna sägas redan pågå, vore det dock av värde att få till stånd en rent statlig försöksdrift — även om det av ekonomiska skäl vore nödvändigt att inskränka densamma till ganska ringa omfattning — för att på detta sätt få fram officiellt kontrollerade resultat, som icke behövde bli föremål för misstro från något håll.

På här anförda skäl har jag ansett att utskottet bort hemställa,

att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande inrättandet av ett mindre antal statliga försöksgårdar för att på grundval av vid dessa försöksgårdar utförda produktionskostnads- och räntabilitetsundersökningar utröna den lämpligaste organisationsformen för jordbruksdrift.

2) av herr *Ericsson* i Sörsjön.